

розладів у жінок під час вагітності та після пологів. Перинатология и педиатрия. 2017. № 1. С. 74-79.

5. Шрамко І. Соціальна підтримка жінок в період вагітності та після пологів: емпіричні дослідження. Науковий журнал «Наукові записки Національного університету «Острозька академія» серія «Психологія». 2018. № 7. С. 108-113.

УДК 159.922-057.36

Захарченко О. О., Стуліка О. Б.
Маріупольський державний університет

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО УМОВ МИРНОГО ЖИТТЯ

У роботі підіймається проблема реадaptaції військовослужбовців як носіїв особливого досвіду до умов мирного життя. В теоретичній частині розкривається зміст поняття адаптації з боку існуючих теоретичних концепцій, висвітлюється суть ціннісних орієнтацій у зв'язку з системою суспільних сенсів, розглядаються механізми екстремальних впливів та їх наслідки для особистості в контексті військової служби, визначаються психологічні особливості середнього віку. Практична частина присвячена аналізу результатів діагностики двох груп досліджуваних (діючих і демобілізованих військовослужбовців) за методиками М. Рокича «Ціннісні орієнтації», Д.О. Леонтєва «Смисложиттєві орієнтації» і Сакса - Леві «Незакінчені речення».

The work raises the problem of re-adaptation of soldiers as carriers of special experience to the peaceful life conditions. The theoretical part reveals the content of the adaptation concept from the point of existing theoretical concepts, highlights the essence of value orientations in connection with the system of social meanings, examines the mechanisms of extreme influences and their consequences for the individual in the military context and determines the psychological characteristics of middle-aged group. The practical part is devoted to the analysis of the results of diagnostics of two groups of subjects (active and demobilized soldiers) according to the methods of M. Rokich "Value orientations", D.A. Leontyev's "Life-meaning orientations" and Sack's and Levy's Sentence Completion Test.

У зв'язку з військовими подіями на сході держави перед українським суспільством постає перелік викликів, пов'язаних з негативними наслідками тривалих екстремальних впливів на особистість та соціум, зокрема з дезадаптаційними процесами і необхідністю їх подолання.

У сучасній науковій парадигмі адаптація розглядається як багатоаспектне явище, що торкається фізіологічного, соціального і психологічного вимірів, та виявляється у процесі двонаправленої взаємодії особистості і середовища, результатом чого має стати відновлення між ними рівноваги [1, 2].

Адаптованість як рівень фактичної відповідності психологічного змісту індивіда умовам його життя, в залежності від сфер, які вона охоплює, може приймати форму внутрішньої або особистісної, зовнішньої або поведінкової та змішаної або такої, яка містить механізми обох зазначених форм [2].

Ціннісні орієнтації у пострадянському науковому просторі розглядаються переважно крізь призму поняття ставлення і установки як динамічного стану готовності до певного роду дії, що обумовлює зміст цілей особистості і характер її функціонування на когнітивному, емотивному і поведінковому рівнях [3, 4].

Ціннісні установки як певні життєві сенси не можуть розглядатися відірвано від соціуму, адже вони виступають компонентами єдиної суспільної системи цінностей, яка, у свою чергу, не є статичною і розвивається за принципом динамічного взаємообміну між внутрішнім (особистісним) і зовнішнім (суспільним) [5, 6].

В контексті реадаптації представників екстремальних професій до умов мирного життя після довгострокових травмуючих впливів особливою віковою групою було визначено групу середнього віку, для якої характерний перетин найгострішої вікової кризи – кризи середнього віку, подолання якої передбачає досягнення особистістю стану «акме», або піку особистісного розвитку та самореалізації, що є необхідною умовою для її подальшого нормального функціонування [7].

Екстремальна ситуація визначається як комплекс зовнішніх і внутрішніх умов, пов'язаних з об'єктивним існуванням і суб'єктивним усвідомленням гострих вітальних загроз, що здійснює вагомий психологічний вплив на людину і на її поведінку та може призводити до значних деформацій особистості, зокрема до проявлення посттравматичного стресового розладу (PTSD, ПТСР), симптоми якого набуватимуть загострення саме у стані дезадаптації [8, 9].

Визначено, що особистість військовослужбовця зазнає значних трансформацій під впливом екстремального досвіду, найбільшою мірою через необхідність виконувати свої професійні обов'язки всупереч найголовнішому інстинкту всього біологічного світу – інстинкту самозбереження, що призводить до розвитку певних особистісних якостей, які

можуть бути корисними в умовах екстремальності, але за умов демобілізації виявляються невідповідними вимогам цивільного життя [10].

Емпіричне дослідження групи військовослужбовців середнього віку за методикою М. Рокича «Ціннісні орієнтації» виявило перелік найголовніших пріоритетів професії, зокрема найбільш значущими для досліджуваних виявились такі термінальні цінності, як друзі, здоров'я, свобода, сім'я, впевненість у собі і особистісний розвиток; і такі інструментальні цінності, як раціоналізм, відповідальність, чесність, незалежність, тверда воля, сміливість у відстоюванні своєї думки.

Порівнюючи групу діючих і демобілізованих військовослужбовців, в ціннісній структурі останніх було виявлено значне підвищення значущості цінностей цікавої роботи та суспільного визнання, що цілком вкладається в теоретичне обґрунтування особливостей середнього віку, а саме в концепцію акмеологічного прагнення до особистісної самореалізації.

Результати діагностики за методикою «Смисложиттєві орієнтації» Д.О. Леонтьєва висвітлили певні труднощі в групі військовослужбовців щодо усвідомлення ними сенсу життя, а також негативну динаміку в умовах демобілізації, за якої 76% опитуваних продемонстрували загальний показник СЖО нижче середньої норми.

За результатами діагностики за методикою «Незакінчені речення» Сакса - Леві у військовослужбовців в умовах демобілізації спостерігається збільшення рівня агресії, зокрема у 50% демобілізованих досліджуваних були виявлені ознаки серйозних психологічних порушень, що задля відновлення їх психологічного благополуччя потребує втручання спеціаліста.

Блоки сімейних і дружніх відносин для обох груп досліджуваних (демобілізованих і діючих) були визначені найбільш гармонійними, такими, які можуть становити певний

психологічний ресурс та сприятимуть процесу реадаптації військовослужбовців до умов мирного життя.

Література

1. Євсюков О.П., Куфлієвський А.С. Екстремальна психологія: підручник. Київ : Август Трейд, 2007. 502 с.
2. Числіцька О.В. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців, що приймали участь у бойових діях (антитерористичній операції). *Вісник Національного університету оборони України. Збірник наукових праць*. 2015. №3(46). С. 338-343.
3. Пуертас С.Д.К. Соціокультурний підхід до вивчення цінностей. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент : Збірник наукових праць*. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. №15. С. 108-119.
4. Шеховцова Е.В. Розвиток уявлень щодо поняття «соціальна установка». *Вісник Національного університету оборони України. Збірник наукових праць*. Київ, 2013. С. 324-328.
5. Абдуллин А.Г., Абдуллина Д.Р., Иоголевич Н.И. Психологическая природа ценностных ориентаций личности. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський, 2013. №14. С. 8-13.
6. Шайгородський Ю.Ж. Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного, багатоаспектного аналізу. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Харків. Науковий журнал*. 2010. № 1 (39). С. 94–106.
7. Токарева Н.М., Шамне А.В. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ : НУБіП, 2017. 548 с.
8. Бабенко В.А., Шаповалов Б.Б. Психологічні основи екстремальних ситуацій у діяльності працівників практичних ОВС. *Вісник Академії управління МВС. Науковий журнал*. 2009. № 1. С. 69-81.

9. Лебедєва С.Ю., Назаров О.О. Психологічні наслідки перебування рятувальників у зоні антитерористичної операції. Монографія. Харків : НУЦЗУ, 2019. 174 с.

10. Агаєв Н.А. Негативні психічні стани військовослужбовців у бойових умовах: класифікації, визначення, ідентифікація. *Психологічні науки. Збірник наукових праць*. 2016. №2(4). С. 5-20.

УДК 159.9.072.432

Зелінська Д. А.

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ПРОЯВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНОЮ ЕМОЦІЙНОЮ ЗРІЛОСТЮ

Стаття присвячена проблемі впливу гендерних стереотипів на професійне самовизначення старшокласників в залежності від рівня емоційної зрілості. Зазначено систематизацію та узагальнення основних ознак гендерних стереотипів та багаторівневе визначення професійного самовизначення, окреслено особливості емоційної зрілості хлопців та дівчат. Розкрито основні рівні формування та подальшого прояву гендерних стереотипів. Також у статті висвітлена теоретична модель професійного самовизначення в залежності від сформованості емоційної зрілості. Прояснено складне структурне утворення такого явища, як готовність до свідомого вибору професії. Представлено результати емпіричного дослідження особливостей прояву гендерних